
Mercè Rodoreda: dues conferències radiades durant la guerra civil*

Edició i presentació de Maria Campillo

Els dos originals que presentem corresponen als textos de dues allocucions pronunciades per Mercè Rodoreda dins les emissions radiofòniques de l'Agrupació d'Escriptors Catalans. Aquesta entitat, formada a començaments d'agost de 1936, adscrita a la UGT i que va reunir la majoria d'escriptors i professionals de les lletres que restaren a Catalunya durant la guerra civil (comptava, el novembre del '38, amb cent vuitanta associats), era el producte de dos factors d'ordre diferent. Procedia, d'una banda, de la sindicació obligatòria dels escriptors (cosa que explica la incorporació d'un bon nombre d'inscrits, que, tot i mantenir-se força al marge dels esdeveniments, preferiren figurar en una entitat vinculada al sindicat considerat més d'«ordre»). De l'altra, i a la pràctica, va bastir-se sobre la voluntat d'intervenció pública d'alguns dels membres més actius del Club dels Novel·listes, inspirat per Francesc Trabal i posat en marxa el gener del '36 sota els auspicis de Proa. En efecte, Francesc Trabal, Xavier Benguerel, Jeroni Moragues, o la mateixa Rodoreda, procedien del comitè directiu del Club i formen, amb Ramon Xuriguera, Joan Oliver i Joan Santamaria, la comissió organitzadora i fundadora de l'AEC. Ells, amb C.A. Jordana, Lluís Montanyà o Josep Roure-Torrent, entre altres, constituïren, aquell mateix estiu del '36, al setembre, els quadres directius de l'Agrupació; i varen tenir l'habilitat de convertir una entitat d'inspiració sindical en un organisme amb atribucions més àmplies i en una plataforma d'actuació.

Una de les primeres activitats de l'AEC és l'organització d'allocucions radiades,

* Aquest treball forma part de la DGICYT núm. PB91-0478.

a càrrec dels escriptors sindicats. A l'inici, es tractava d'intervencions periòdiques (setmanals, aproximadament) sobre un tema relacionat, sempre, amb l'actualitat: la posició dels escriptors, la renovació de les concepcions culturals, l'esdevenidor de la novel·la, etc. Entre el setembre i l'octubre del '36 van col·laborar en aquests espais C.A. Jordana, Josep Pous i Pagès, Francesc Trabal, Ramon Xuriguera, Jaume Terrades, Josep M. Francès i Mercè Rodoreda, que va parlar sobre el paper de la dona en la revolució. Més endavant, al desembre, les intervencions radiofòniques dels escriptors s'ampliaren, seguint un pla d'emissions, força ambiciós, proposat per l'AEC a la Direcció General de Radiodifusió. Pel que em consta, segons les notes de programació i la correspondència entre Lluís Montanyà, secretari de l'AEC, i el director de Radiodifusió, Josep Fontbernat, aquesta planificació va quedar establerta en cinc sessions —de format fix— cada setmana. Eren: *L'escriptor i el moment actual* (dilluns), *Lletres i arts* (dimecres), *Un conte inèdit* (dijous), *Poemes inèdits* (dissabte) i *Crònica* (diu-menge).¹

Fins on he pogut reconstruir la cosa, en aquest pla d'emissions, que va tenir vigència durant tot l'any '37, van participar un nombre força variat d'escriptors de l'AEC i, també, els més representatius del Grup Sindical d'Escriptors Catalans, adscrits a la CNT. Al desembre del mateix any, el format de les emissions va ser modificat; tres dies a la setmana (dimarts, dijous i dissabte), el primer dedicat a la lectura de poemes i els altres dos de tema lliure. Inauguraren aquesta nova modalitat Joan Oliver, Trabal i Rodoreda, seguits, el mateix desembre, de Carme Montoriol, J.M. Miquel i Vergés, J.M. Francès, Ramon Bech, Montanyà, Rafael Tasis i Marca, Agustí Bartra, J. Navarro Costabella i Roure-Torrent. La causa de l'escurçament de sessions es deu, probablement, a la planificació d'un altre espai radiofònic a càrrec dels escriptors: la gasetta radiada de la recentment constituïda Institució de les Lletres Catalanes, «La Vida Literària a Catalunya», periòdic setmanal de vint minuts que es va radiar, des del dia 14 de gener del '38, cada dissabte a les nou del vespre durant un any. Així, els espais radiofònics de l'AEC i el de la Institució, que cobrien objectius i necessitats diferenciades tot i la coincidència d'alguns col·laboradors, es van emetre paral·lelament al llarg de l'any '38. A començaments del '39, el format de les emissions de l'AEC continuava essent de tres dies a la setmana (ara, dilluns, dimecres i divendres, a la una de la tarda) i alguns textos, entre els llegits el desembre del '38 (que he localitzat perquè es trobaven a la Direcció General de Radiodifusió en el moment de la desfeta), donen idea del to i la varietat (prosa, conte, poesia, art i crítica literària) de les col·laboracions radiades dels escriptors durant l'últim període de la guerra. Són: *Jardins*, de Mercè Rodoreda; *Un dia de vaga*, de Maria Teresa Vernet; *Picasso-Anglada*, de Joan Sacs; diversos poemes de Josep Palau i Fabre i d'un dels membres del grup Oasi, Jaume Rosquelles, destinats als espais dedicats a poesia; i l'últim text radiofònic de l'AEC que s'ha conservat, el de Lluís Montanyà dedicat a la mort d'Alfonsina Storni, radiat el 30 de desembre. Un *Saluda* del mateix Montanyà, dirigit a Fontbernat i registrat a 9 de gener del '39, indica el propòsit de continuïtat d'aquesta modalitat de literatura radiada.

De la resta d'al·locucions radiofòniques de l'AEC pràcticament no es conserva cap text. A més dels que he pogut veure a l'arxiu de Salamanca, conec els que van ser re-

1. He localitzat aquestes notes de programació (incompletes) i la correspondència (també incompleta) entre Montanyà i Fontbernat a Salamanca, Archivo Histórico Nacional, *Sección Guerra Civil*, lli-galls 276 del fons *Generalitat*, expedients 2,3,5 i 6. De la documentació conservada, tot i la seva parcialitat, es desprèn que la planificació general de les emissions era molt acurada (Montanyà presentava setmanalment els noms dels conferenciant, espais destinats i dates) i que es respectava escrupolosament, segons he comprovat per la coincidència entre els llistats de radiodifusió corresponents al *Programa de les emissions radiofòniques a càrrec de l'Agrupació d'Escriptors Catalans* que he pogut trobar (gener i febrer del '38) i les notes trameses per Montanyà.

produïts a la premsa, que són, bàsicament, els primers i el de J. Pous i Pagès, *Tasca essencial de l'escriptor*, llegit el 28-XII-1936 i recollit al volum *Al marge de la revolució i de la guerra*, editat el 1937 pel Casal de la Cultura. Dels altres, un parell han aparegut entre els papers personals d'algun escriptor, com Prudenci Bertrana, encara que això no és habitual perquè els textos destinats a la lectura radiofònica són un material força fungible, especialment quan no es tracta de creació (per a les seccions de poesia o de conte).

Els parlaments del '36 són representatius, sobretot, per l'intent dels escriptors de fixar —molt aviat— la seva posició entorn de les relacions literatura-societat i, també, per la seva implicació en altres matèries d'interès col·lectiu. És el cas de Mercè Rodoreda, que, amb el text *La dona i la revolució*, radiat el 22 d'octubre del '36 i publicat l'endemà a la premsa,² entra en algunes qüestions que foren socialment controvertides i que van donar peu al debat entre partits polítics, com la de la presència femenina als fronts de combat (en aquest ordre de coses, l'aparició del text a «Trellall» és significativa). Un to ben diferent —indicatiu, altrament, del canvi que ha sofert el caràcter de la intervenció pública dels escriptors al llarg de dos anys i escaig— presideix el text *Jardins*,³ escrit arran de la crisi txeca de finals del '38 i radiat, probablement, el dia 7 de desembre. En ell, l'autora s'acara a la incertesa que envolta la situació política centreeuropea, i pren com a motiu la fortuna dels jardins de la ciutat de Praga per donar-ne el record i l'legia.

Mercè Rodoreda, amb *Jardins*, sumava la seva veu a altres expressions de solidaritat envers el poble txec que ja s'havien produït i molt especialment a la dels escriptors de la Institució de les Lletres Catalanes, que es dirigiren als escriptors txecs en diferents ocasions.⁴ La posició de l'organisme —en particular la de Francesc Trabal, Secretari general i de Relacions Exteriors, i la de Mercè Rodoreda, membre del Secretariat,⁵ designats els dos pel plenari com a representants catalans per al Congrés General dels PEN Club,⁶ celebrat a Praga els primers dies de juliol del '38— era, també, una mostra de reconeixement per la cordialitat amb què hi havien estat acol·lides les intervencions de la delegació catalana.⁷ Un reconeixement que Francesc Trabal expressava en un escrit dedicat a Vladislav Vančura,⁸ *Missatge a un escriptor*

2. «*La dona i la revolució*», conferència pronunciada per Mercè Rodoreda, de l'Agrupació d'Escriptors Catalans (UGT), a través de les emissores barcelonines, «Trellall» (23-X-1936); «L'Instant» (24-X-1936).

3. Archivo Histórico Nacional. Sección Guerra Civil (Salamanca). *Político Social: Barcelona. Generalitat*, lligall 276, expedient 6, foli 30 (1,2,3).

4. En nom del PEN Club català, per exemple, que va trametre un telegrama de solidaritat al PEN Club de Praga el 29 de setembre, «La vida literària a Catalunya», I: 39 (8-X-1938), p. 7.

5. Rodoreda exercia diverses funcions de secretariat a les seccions d'Edicions i de Revistes i fou encarregada, també, del servei de correcció d'originals de la secció de Relacions Interiors, que incloïa la gasetta radiada, «Actes de la Institució de les Lletres Catalanes», N. 6, f. 6 v.

6. L'executiu de l'entitat va trametre la demanda, oficialment, a la ILLC, *Actes*, N. 29, 44 v. El text del discurs, escrit per Carles Riba, va ser radiat la primera setmana de juliol dins «La vida literària a Catalunya» i fou publicat poc després, sense signar, a «Meridià», que feia constar que constituïa «una mostra perfecta dels motius de la nostra lluita i de l'actuació dels nostres escriptors», *El Congrés dels Pen Clubs a Praga*, «Meridià», I: 27 (15-VII-1938), p. 3. Reproduït a Carles RIBA, *Als escriptors del món*, dins *OC/3, Crítica*, 2 (Barcelona, Edicions 62, 1986), ps. 291-293.

7. «Amb interminables ovacions», segons Rafael TÀSIS I MARCA, *Revista de Llibres*, «La Publicitat» (21-VII-1938). En el trascur dels actes va aprovar-se per unanimitat una moció de protesta contra els bombardeigs de ciutats obertes, s'acordà l'elecció de Riba per a formar part del Comitè Executiu Central del PEN, i, en un terreny més concret, es prengueren resolucions per paliar el problema de la manca de paper que afectava les edicions catalanes.

8. Trabal es dirigeix, no per casualitat, a aquest narrador i novel·lista de fantasia exuberant, pertanyent al renovador grup artístic Devětsil, format per escriptors, pintors i arquitectes. Per al clima txec dels anys vint i trenta, i per als grups que es reunien al cafè Slávia de Praga podeu veure les suggestives memòries del poeta Jeroslav Seifert, que porten com a títol un dels principis del programa poètico-artístic de Devětsil, dedicat a expressar «tota la bellesa del món» (*Všický krásy světa*, traduït al castellà per *Toda la belleza del mundo. Historias y recuerdos*, Seix Barral, 1985).

txec, en què, recordant l'estada a Praga, constatava que «Ni un sol moment deixàrem de trobar, durant el nostre sojorn en territori txec, la companyia d'una fraternitat d'ideals que lligava les nostres dues pàtries tan allunyades i separades per barreres d'enemics comuns». Així,

«En les sessions en què intervingueren els vostres companys, tributàreu ovacions unànimes a Catalunya i als altres pobles que juntament amb el nostre lluiten per la independència d'Espanya. Votàreu una moció de protesta pels procediments salvatges que empren els nostres enemics en aquesta guerra que se'ns ha imposat. Advocàreu per la supressió dels bombardeigs aeris, advocàreu perquè ens fos donat un ajut i un auxili pels governs de bona voluntat. El vostre President Benes guardà la nostra mà per a prendre'n la salutació que li portàvem del nostre President Companys,⁹ i amb uns ulls amarats de simpatia ens confiava d'expressar a Catalunya el seu desig que fos per a nosaltres i per a la República la victòria».

L'escriptor rememora els dies passats a Praga com «una serpentina que partia del cor de cada txec i s'entortolligava ben forta amb nosaltres perquè en arribar ací els nostres germans sabessin l'alegria del poble vostre somniant en el nostre triomf». Destria, també, en les mostres de solidaritat i d'ajut, una prova de «l'esperança que les democràcies d'Europa tenien en nosaltres»; i exclama:

«Què ha passat, estimat amic? Què ha passat germà? Què ha passat, oh companys nostres, els escriptors txecs? On és el President? On sou tots vosaltres? On són totes aquelles mans que ens encomanaven coratge? [...] Som ara nosaltres al costat vostre, encara que lluny. Voldríem, com ara fa tres mesos, trobar-nos prop. I, malgrat les angúnies nostres, malgrat la fúria de cada dia que ens dóna aquesta lluita enorme, voldríem ésser ara nosaltres els que us prenguéssim del braç per animar-vos. Per Txecoslovàquia! ¡Per l'ideal de llibertat de la vostra terra, de les vostres arts, de la vostra cultura! [...] ¡Per damunt dels enemics comuns, el crit nostre espera contesta! Per Txecoslovàquia! Per Catalunya! Els escriptors catalans estan amb vosaltres! ¡Com vosaltres estàveu amb nosaltres! [...] Tenim la mateixa set de llibertat i els mateixos ideals. Però de lluny estant no podem veure exactament què és el que us passa. Tenim, però, tota la confiança en vosaltres, com la tenim en el vostre poble. ¡Aixequen els ulls, aixequen el rostre i mireu si podeu veure'ns! ¡Tenim una ànsia infinita de renovar aquesta companyia. On sou? Què feu? En què podem ajudar-vos?»¹⁰

Dos mesos després, a aquestes demandes de Trebal podien aventurar-se poc encoratjadores respostes; i el particular «*ubi sunt*» que presideix l'elegia de Rodoreda als jardins d'una de les ciutats més belles del món es desplega damunt algunes certes que un altre parlament radiat, coetani, i també de Trebal, no feia sinó confirmar: «Els lilàs del Palau Czerni [Černý] deuen haver-se pansit de tristesa (o de vergonya!). Les persianes dels palaus del carrer Naruda [Neruda] deuen deixar omplir de pols els

9. Un detall indicatiu de la significació que adquiria, durant la guerra, qualsevol de les actuacions dels intel·lectuals i els escriptors en les tribunes internacionals. De tornada, els representants del PEN donaren compte de l'intercanvi de salutacions entre els dos caps de govern, *Els escriptors catalans que han assistit al Congrés del PEN Club VIII, de Praga, visitaren ahi el senyor Companys, per donar-li compte de llur viatge*, «La Publicitat» (3-III-1938).

10. Reproduït a «La Publicitat» (14-X-1938).

pianos de cua mig enfundats. Una volta per aquells països faria impossible, ara, de descobrir Liszt rubricant el paisatge.»¹¹

Una realitat, doncs, la de l'encís d'uns jardins «quan tantes coses són esquinçades» o per esquinçar, «quan tanta gent amb les dents estretes espera dempeus què portarà el temps», només preservable en la memòria. Els esdeveniments confirmarien fins a quin punt: poc després els escriptors catalans s'enfrontarien a la derrota i a l'exili. L'escriptor txec destinatari del *Missatge* de Trabal, Vladislav Vančura, va ser detingut durant l'ocupació nazi, torturat per la Gestapo i afusellat, l'any 1942, a Praga.

Nota a l'edició:

Els dos textos han estat transcrits respectant completament la sintaxi, que respon a un parlament per ser dit per la ràdio, i, doncs, conté algunes construccions i anacoluts propis del discurs oral (en el segon, que he trobat mecanografiat i corregit, a mà, per la mateixa autora, fins i tot hi ha algun senyal que marca l'entonació). Només s'ha modernitzat l'ortografia en alguns casos, molt pocs, i s'han fet petits canvis de puntuació (en el primer parlament, a causa d'errades tipogràfiques en la reproducció al diari) atenent al sentit del text.

MARIA CAMPILLO

11. Igualment, escriu, «al Danubi hi ha els mateixos prats verds, el mateix sol tènue; però una fúria fa oblidar als homes el fruit de les emocions eternes: a Viena ha estat prohibit de tocar la major part de la música dels seus grans artistes; a Budapest glateixen cada dia més per imitar-los i per llançar a un racó oblidat la música dels grans mestres per assajar amb major mirament el seu complicadíssim pas de l'oca que no aconsegueixen de perfeccionar per més monocles amb què s'ajudin./ A Praga la gran tragèdia recent ha clos portes i finestres i els nostres estimats amics txecs han tancat llurs pianos per lliurar-se, en silenci, a meditar en la catàstrofe i preparar lentament llur vida nova», *Variacions sobre el «Petrarca» de Liszt*, «La vida literària a Catalunya», I: 47 (3-XII-1938), ps. 1-2; reproduït a «La Publicitat» (15-XII-1938).

La dona i la revolució

Els meus records de la guerra gran són molt vagues. El més viu, però, potser l'únic, va de la figura del general Joffre a la del general Foch, popularitzades ambdues en les col·leccions de cromos de les quals eren eix i esquer. Encara els veig penjats a la vidriera d'una petita casa de cafès on jo anava a comprar, completament lliurats a grans tropes de mosques que els deslluïen les medalles del pit i el cenyit faixí del cos.

A més, les figures d'aquests dos homes eren prodigades per les revistes il·lustrades, en les pàgines de les quals, quan ja el món quedava sense homes i Alemanya trametia combatents de setze anys al front, aparegueren les dones, encarregades de tasques inadequades a la seva feminitat: conductores d'autoòmnibus, de taxis, de tramvies, reguladores de tràfic, empleades a les fàbriques de municions en les tasques molt exposades i perilloses. La col·laboració de la dona en la guerra gran no pot ésser menyspreada, perquè hi jugà un paper dels més importants; i n'hem de prendre exemple.

Un anys abans de l'armistici, més o menys, esclatà la revolució russa. Però Rússia ens semblava molt lluny; la creïem una terra de llegenda, incivilitzada, i no ens n'esgarriava cap horror. Això, als qui llavors érem molt joves, als qui, com jo, ens hem sorprès quan, després d'anys, ens ha caigut a les mans un llibre com *Anna Karénine*, i hem vist una societat amb totes les seves falles i els seus encerts, però una societat que, al capdavall, no diferia pas molt de la que poblava la més culta capital del centre d'Europa, en contrast amb la gent del camp carregada de misèria i delerosa de reivindicacions socials.

Però, ja dic, Rússia era lluny i l'allunyà encara més el mot armistici. Els aliats havien vençut l'àliga imperial. La guerra s'havia acabat.

I fou quan la guerra nasqué veritablement per a nosaltres: una guerra espectacular, cosa escenogràfica, amb una història sentimental per vesc i la foscor per còmplice d'innovacions. El cinema ens dugué la realitat de la guerra i és allà on n'hem sentit tota la crueltat. Hem après que els soldats dels exèrcits enemics eren germans i fills, cadascun d'ells, d'una dona. I hem odiat la guerra que emplena de dol i ruïnes diverses nacions; sense haver-la viscuda, aprenguérem que aquesta era, per tota victòria, morts i fam. I ens ho han confirmat les pàgines dels llibres on eren descrites les batalles per homes que, pel fet d'haver format al front, han enfortit, fent-lo senyera, el mot de «pau». Aquest ha estat el crit de totes les mares. Un pacte de tots els cors. «Pau» ha clamat França. «Pau» han suplicat tots els Estats. Trencarem aquesta pau, han dit els dos «valents» d'Europa. I emparats per l'escut d'aquest mot i per la tapadora de les cancelleries, l'un ha trencat pactes, l'altre s'ha apoderat d'una terra que l'enllaminia argüint que feia quaranta anys que prenia paciència respecte a unes preteses provocacions per part d'aquella, com a excusa i descàrrec. I tothom ha callat. I qui ha parlat no ha estat sentit.

Ni raó ni tolerància: violència, violència i violència.

Pegar fort? Doncs a pegar! I avui, a casa nostra, ens hem vist arrossegats a una guerra per un gest violent i opressiu que no sabríem com qualificar.

No és pas la venjança qui ens guia, sinó la necessitat de justa defensa. No és hora d'encendre passions, sinó de procedir amb dignitat i fer ús d'un màxim de disciplina. Dignitat en l'actitud, en les paraules, disciplina en els fets. I són les dones qui han de donar exemple i ésser, alhora, impuls i seguretat.

Confesso que els primers dies de la revolució, quan encara no teníem ni pensament de la guerra, quan tots creïem que l'entusiasme venceria tots els obstacles, confesso, dic, que veure una noia amb vestit de miliciana, arborant un fusell a la mà, a la portada de qualsevol periòdic, em semblava engrescador. La noia, sempre proveïda d'un aire inconfusible de coratge i valentia, generalment bonica, m'apareixia com el símbol de totes les llibertats.

Però la realitat s'imposava. S'imposa. Veus més autoritzades que no la meva han dit allò que no faré sinó repetir. La dona ha de lluitar a la reraguarda, amb la revolució! Al front, amb fusells, no! Al front a prestar ajut als ferits? És necessari. Per aquestes noies infermeres que exposen la seva joventut (que és un gran desig de viure), tota la nostra admiració i el suport del nostre respecte. Per a ésser un destorb (agradable), però destorb al capdavant, de cap manera.

Em faig càrrec de l'esperit d'aventura, de la voluntat a favor de la causa de totes les Maripèpes i Rosites i Fannys, però crec sincerament que, al front, són els homes qui han de guanyar la guerra i que, qui els ha d'empènyer i encoratjar en la lluita cruenta són les dones abnegades que a la reraguarda treballen per a ells i formen l'exèrcit de la seguretat. I això a la ciutat! i al camp si fa falta! Que no es podreixi el blat, que no es perdi cap collita, que no deixin de fer-se les sembrades, que es collin els fruits. Ni un sol moment la reraguarda no pot deixar de proveir el front. Aquesta és la tasca de la dona en la revolució: la d'estar disposada a enfrontar totes les eventualitats i a vèncer-les. Pensem en les dones de la guerra gran i fem-nos solidàries del seu gest. És hora de responsabilitats i cadascuna de nosaltres ha de voler ocupar el lloc que les circumstàncies exigeixen. No voldria que aquests mots poguessin semblar excessius o pessimistes: no hem d'oblidar que tots plegats hem fet un abús d'optimisme basat en lleugeresa. Però la veritat no ens espanta, ans al contrari, ens ajuda. I una veritat és que les dones, sense distincions de cap mena, desinteressadament, valerosament, prestin la seva valuosa col·laboració. Totes les crides han estat escoltades. Són milers les dones que fan jerseis per als soldats de la revolució que són germans, fills, promesos. Milers de dones que cusen per tal que no manqui el més imprescindible als milicians. No existeixen llars on no es treballi per als qui lluiten, puix que a cada casa hi ha cambres buides on els passos dels qui esperen ressonen.

Aquest és, també, un gran heroisme. Per a aquest no hi ha rebudes apoteòsiques ni propaganda; és silenciós, constant. Són totes les mares que moren d'angoixa, sostingudes per una esperança. Heroisme obscur, però admirable, car no és fet de friuolitat ni es basa en desigs publicitaris.

Però a les dones de Catalunya encara els resta un deure, no el defugiran. El d'humanitzar la guerra. Per pietat i per noblesa. Hem de fer prevaldre la raó i només així ho aconseguirem. No hem de voler una guerra de represàlies i hem de procurar que el món ho vegi. No que tinguem d'afluixar. Contra les armes, les armes, i contra el vençuts, pietat i respecte. Que cada víctima indefensa que cau per culpa d'irreflexió es converteix en cert enemic poderós que s'aixeca contra nostre. No els veiem, però existeixen i són tan forts que poden ensorrar-nos, malmetre tot l'esforç i negar-nos la victòria.

Si propugnem per una societat millor, per una major equitat, ho hem de demostrar i hem de fugir d'equiparar-nos als qui voldrien fer nostre el seu sistema i enlairar-ne bandera en contra. Hi ha un factor invencible: la força moral. No l'hem de perdre. I ho aconseguirem obligant-nos a sentir-nos superiors gràcies al nostre esforç i als nostres actes. Hi va haver un 6 d'octubre. Fa dos anys. Fou una pedra llançada en

ple rostre. Hi va haver pressó, vexació, escarni. Sabérem perdre. Això ens ha permès de poder guanyar. I és també perquè el nostre poble té un esperit que no es doblega, que perdura en les hores amargues, que sap esperar. Són els nostres treballadors, els nostres escriptors, els nostres grans poetes, la nostra pagesia tota qui ha fet l'esperit de Catalunya, i aquestes dones conscients del moment que vivim, i que treballen sense defallences per una victòria que serà la nostra bandera, per una victòria que aconseguirem i per a la qual res no serà planyut. És per Catalunya, sobretot, que lluitem, per aquest immens esperit de catalanitat irreductible, per la nostra llengua que ha estat i serà la més tallant arma de combat, per la nostra Universitat, per la nostra cultura, per un demà ple d'esperances en el qual el malson que vivim serà un record tan vague per als qui vindran com el de la passada guerra gran per a mi. Però en el qual honorarem tots els herois anònims que han caigut en la lluita privats de recollir-ne els fruits, ells, que ens hauran donat la victòria a canvi de la seva vida.

II

Jardins

Hi havia un personatge prou conegut perquè ens calgui esmentar-lo, que un dia va fer un viatge i va arribar de cop fins als Estats Units. Després d'això, tota la vida tingué feina a dir: «sí, quan jo vaig ésser a Washington...» «Quan jo passejava pels carrers de Washington...» Aquesta frase, era la salvació dels seus discursos, el punt bàsic de les seves converses i el *leitmotiv* dels seus somnis.

Fa pocs mesos, en ple estiu, es va celebrar a Praga el Congrés del Pen Club. Jo, com el personatge famós, puc dir: «quan vaig ésser a Praga...» «Quan mirava el Moldau, que passa per Praga...» Però el meu cas no és el del visitant aquell, car del meu viatge no n'he tret cap profit... bé, és un dir. Vull dir que jo no he engiponat cap article ni he escrit cap novel·la romàntica, on el fons fossin els castells de Praga, i la intriga, una aventura vulgar. M'ha quedat de Praga el record d'uns jardins meravellous on les roses s'hi obrien a grapats. Com aquell poeta que deia que mai no feia els seus versos arran d'haver sentit una emoció, sinó que deixava passar les emocions i només les cridava o esperava pacientment que vinguessin d'enllà del temps, jo ara, quan ja han passat moltes coses, quan al centre d'Europa el dolor s'hi ha arrecerat, parlaré, com si no hi hagués guerra, de l'encís d'uns jardins a l'hora del sol i sota la lluna. Parlaré d'uns jardins plens de repòs, quan tantes coses són esquinçades, quan tanta gent amb les dents estretes espera dempeus què portarà el temps.

Els jardins del Palau Txernin. Austers, cultivats, sense un bri més enllà de l'altre, tot just amb un racó d'arbres frondosos. Al fons, una orquestra, i sobre els arbres la nit, i en la nit *La rapsòdia húngara* de Liszt. La nit alta, com les flors de Praga, fosca. Flors, la majoria, de la família de les orquídiades: molles, torturades, nascudes en ombres denses dins uns boscos trasbalsadors. La nit sobre el jardí del palau Txernin, color d'unes violetes tràgiques, nocturnes, que en una festa em vaig posar als cabells. La música lluny.

Jardins del primer dia d'ésser a Praga, jardí del palau Valstein, on donaven en honor dels congressistes del Pen Club, una representació, sota les estrelles, del vell *Romeo and Juliet*. Una Julieta blanca com una aparició i un Romeu ardent, impulsiu. L'escena del balcó enmig la grandesa dels arbres d'aquell jardí, duia al meu record tots els dies llunyans de quan jo, sense entendre'l, llegia Shakespeare. Els meus jar-

dins d'aleshores eren petits, sense grandeses i sense espectacle. Però jo pensava que les estrelles, que aquelles estrelles esgarrifades amb la dolça veu de Julieta eren les mateixes del meu jardí esquifit, perdut en el silenci d'un carrer quiet de Sant Gervasi. La meva adolescència apartada de mi, jo reveia aquella nit la noia que jo havia estat, mentre la nit, per moments més gran, feia obrir les roses pels caminals. Ara tinc davant dels ulls aquell jardí, aquella terrassa del palau Valstein, on del riu només hi arribava el record. Veig aquest jardí en una fotografia feta a l'hora en què el sol té més esclat. I una altra fotografia del palau Txernin, i una altra del parc fronterer a l'hotel, on un petit llac amb ànecs, una tarda —la darrera d'estada a Praga— fou trasbalsat per una tempesta folla.

Jo no voldria tornar mai més a Praga. Refer en el pensament, cada primavera, quan els xiscles dels ocells esqueixen el cor que sempre demana «més», els seus jardins per on jo passava. Veure, dintre de mi, els arbres altíssims, sense orgull, contra el cel. Agafar en les meves mans tota la meva emoció d'aleshores i d'ara, i pensar: ¿són iguals encara els jardins, i bateguen amb la mateixa fúria les banderes a l'estadi, i existeixen encara les Kavarnes de la Plaça Venceslau? ¿Encara fa tant de fred a Manés, en ple mes de juny, en el Club dels Artistes sobre el riu? ¿Encara és tan trist el vell cementiri jueu, clavat com una nafra al cor de la ciutat: jardí sense esperança, amb olor de malalt, amb flors de saüc barrejades feréstegament amb les branques florides de les xeringuilles?

El jardí del President que ha hagut de marxar del seu país, ¿encara té aquell brollador, i si hi ha una festa, la gent encara té aquell aire displicent, com escau als cavallers i a les dames? ¿El gazul del parterre encara pot ésser comparat a les maragdes, i el sol que declina encara s'estira per damunt del riu?

Jardins de Praga deixats un matí plujós, lligats després amb els jardins públics de París. El Louxembourg amb mariners encantats i esmaperduts en trepitjar terra, i el Parc Monceau amb enamorats.

Ara, mentre escric, passen davant dels meus ulls els jardins que aquest estiu vaig veure, mentre els avions, aquí, arrassaven els tarongerars de llevant. Passen amb llurs ombres i amb llurs clarors, passen les roses i els arbres il·luminats pels fanals, i uns quants núvols lluminosos sense prou densitat per ofegar la claror de la lluna. Passa el riu que vaig mirar abocada a un pont amb història, i amb la mica d'història que jo hi vaig afegir.

Voldria tancar dintre el meu record, encara que en el record hi hagués mentides, totes les flors de tots aquests jardins, i estrènyer-les contra mi, sense flors, només amb les que, de lluny, el meu pensament hi posi.

MERCÈ RODOREDA